

Analyzing Knowledge Conversion Processes in the Scientific and Cultural Practices of Imam Reza (A.S.)

Atiyeh Baghestani Tajalli¹ | Mohammad Javad Baghestani Tajalli²

1. Ph.D. in Information and Knowledge Science, Information and Knowledge Retrieval, Ferdowsi University, Mashhad, Iran. (Corresponding Author) Email: atiebaghestany20@gmail.com
2. B.Sc. in Computer Engineering, Imam Reza International University, Mashhad, Iran.

Article info

Abstract

Article type:

Research Article

Received:

5 December 2024

In Revised form:

8 February 2025

Accepted:

27 February 2025

Published:

29 May 2025

Islam, as a knowledge-based doctrine, has always emphasized the value of knowledge and awareness, directing Islamic societies towards the codification and application of knowledge management principles. Although knowledge management is considered a recent phenomenon (since the 1990s) in modern literature, an examination of the scientific and cultural conduct of the Infallible Imams (A.S.), particularly Imam Reza (A.S.), reveals that the concepts and processes of knowledge management were profoundly and systematically embedded in their practices. This library research, utilizing the framework of Nonaka and Takeuchi's (1995) Knowledge Conversion model (SECI), analyzes the knowledge management measures undertaken by Imam Reza (A.S.). The findings indicate that establishing scientific circles (Socialization), engaging in debates and authoring treatises (Externalization), integrating religious knowledge with other sciences (Combination), and training knowledgeable disciples (Internalization) are all prominent examples of knowledge management in the Razavi conduct. Furthermore, by integrating rational and revelatory knowledge and mastering different languages and cultures, Imam Reza (A.S.) presented a model that transcends conventional frameworks. This research is a step towards elucidating an indigenous and Islamic model of knowledge management based on the conduct of the Infallible Imams (A.S.), and can provide a framework for contemporary scientific organizations and institutions.

Keywords: Knowledge Management, Imam Reza (A.S.), Scientific and Cultural Practices, Knowledge Management Model.

Reference: Baghestani Tajalli, Atiyeh & Baghestani Tajalli, Mohammad Javad. (2025). Analyzing Knowledge Conversion Processes in the Scientific and Cultural Practices of Imam Reza (A.S.). *Imam Reza (A.S.) and Contemporary Sciences*. 2(7). 38-69.

Publisher: Imam Reza (A.S.) International University

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijs.2025.427712.1140>

1. Introduction

Knowledge Management, as one of the new domains of management, has been discussed in academic literature since the 1990s. However, an examination of the conduct (sirah) of the Infallible Imams (A.S.) reveals that the concepts and processes of knowledge management existed profoundly and systematically in their practices. This research, focusing on the scientific and cultural conduct of Imam Reza (A.S.) and utilizing the framework of Nonaka and Takeuchi's (1995) Knowledge Conversion model (SECI), investigates the manifestations of knowledge management in his actions. The significance of this research lies in explaining an indigenous and Islamic model for knowledge management that can provide a framework for contemporary scientific and managerial institutions.

2. Research Objectives

The main objectives of this research are:

To examine the alignment of Imam Reza (A.S.) actions with the four processes of the Nonaka and Takeuchi model (Socialization, Externalization, Combination, and Internalization).

To identify objective instances of knowledge management in the Razavi conduct and to explain the distinctions between the Razavi conduct and conventional knowledge management models.

To present an indigenous and Islamic model for knowledge management based on the conduct of the Infallible Imams (A.S.).

3. Methodology

This research was conducted using a library-based method and qualitative content analysis of reliable sources related to the conduct of Imam Reza (A.S.). The required data were collected through the study of historical, hadith, exegetical works, and monographs related to his life and teachings. Then, using a descriptive-analytical approach, the components of knowledge management in his conduct were extracted and examined within the framework of the Nonaka and Takeuchi model.

4. Findings

The examination of the scientific and cultural conduct of Imam Reza (A.S.) within the framework of the Nonaka and Takeuchi model demonstrates that his actions are a complete manifestation of the four knowledge conversion processes. The findings

indicate that by intelligently employing these processes, Imam Reza (A.S.) not only transferred knowledge but also acted to create and develop integrated knowledge systems.

In the domain of Socialization (converting tacit knowledge to tacit knowledge), the formation of scientific circles and the mentoring of students formed the core of this process. This action was not limited to the transmission of scientific concepts; rather, it led to the creation of a knowledge ecosystem where the subtle, tacit knowledge based on the Imam's insight, character, and scientific method was transferred to the next generation through direct interaction and scientific coexistence. In this environment, students internalized not only scientific facts but also the Imam's intellectual style, scholarly etiquette, and methodology of inference.

In the domain of Externalization (converting tacit knowledge to explicit knowledge), scientific debates and the authorship of treatises were the primary tools for converting profound, pure religious knowledge into clear and structured expression. In his debates, by using tangible metaphors, logical analogies, and mastery of different languages, the Imam made complex theological concepts understandable for diverse audiences. Authoring works such as the *Al-Risalah al-Dhahabiyyah* (The Golden Treatise) on medicine and *Sahifat Reza / Mahd al-Islam* (The Pure Code of Islam) on beliefs are enduring examples of the documentation and systematization of his knowledge.

In the process of Combination (converting explicit knowledge to explicit knowledge), Imam Reza (A.S.) engaged in the intelligent integration of different knowledges to create new knowledge frameworks. In his debates and works, by combining Quranic verses, narrations (ahadith), rational proofs, and the empirical knowledge of his time, he provided novel models of comparative theology and interdisciplinary sciences. This holistic perspective led to the creation of new paradigms in the field of Islamic medicine and Quranic exegesis.

In the process of Internalization (converting explicit knowledge to tacit knowledge), we witness a profound transformation within the students. This process, going beyond learning information, led to the conversion of knowledge into wisdom (hikmah) and the formation of the students' scientific identity. Through direct observation of the Imam's scientific conduct, active participation in discussions, and understanding the philosophy behind religious rulings, students were transformed into scholars who possessed the ability for live inference and creating novel arguments for new issues.

Furthermore, the present research has identified two fundamental components in the Razavi conduct that the Nonaka model is unable to fully explain: Trans-cultural Mastery and the stage of “From Revelation to the Tacit.” These two components open a horizon beyond conventional knowledge management models and provide a transcendent paradigm.

5. Conclusion

This research demonstrated that the conduct of Imam Reza (A.S.) not only aligns with the Nonaka and Takeuchi model but also elevates it in terms of conceptual depth and applicative richness. The proposed “Razavi Knowledge Management Model” can be outlined along three main axes:

Fundamental Principles: God-Centricity (Khoda-Mehvari), Integration of Rationality and Revelation, and Wisdom-Orientation (Hikmat-Gerayi).

Enhanced Processes: Adding the stage of “Reception from the Source of Revelation” and emphasizing the “Conversion of Knowledge to Wisdom.”

Facilitating Constructs: The leadership of a Wise Scholar (Rahbari-ye Alem-e Ha-keem), and the formation of dynamic scientific communities.

Suggestions:

Conduct a comparative study of the Razavi model with other knowledge management theories.

Investigate the conduct of other Infallible Imams (A.S.) using this framework.

Indigenous and empirically test the Razavi Knowledge Management model in various organizations.

Conduct interdisciplinary research to design operational models.

Keywords: Imam Reza (A.S.), Knowledge Management, Scientific and Cultural Practices, Knowledge Management Models.

واکاوی فرایندهای تبدیل دانش در اقدامات علمی و فرهنگی امام رضا علیه السلام

عطیه باغستانی تجلی^۱ | محمدجواد باغستانی تجلی^۲

۱. دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش بازیابی اطلاعات و دانش، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول)
Email: atiebaghestany20@gmail.com

۲. کارشناسی مهندسی کامپیوتر، دانشگاه بین‌المللی امام رضا علیه السلام، مشهد، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

اسلام به عنوان مکتبی دانش‌بنیان، همواره بر ارزش معرفت و آگاهی تأکید داشته و جوامع اسلامی را به سوی تدوین و به‌کارگیری اصول مدیریت دانش سوق داده است. اگرچه مدیریت دانش در ادبیات مدرن، پدیده‌ای متأخر (از دهه ۱۹۹۰ میلادی) تلقی می‌شود، اما بررسی سیره علمی و فرهنگی ائمه اطهار علیهم السلام به ویژه امام رضا علیه السلام، نشان می‌دهد که مفاهیم و فرایندهای مدیریت دانش به صورت عمیق و نظام‌مند در عملکرد آنان وجود داشته است. این پژوهش با روش کتابخانه‌ای و با استفاده از چارچوب مدل تبدیل دانش نوناکا و تاکوچی (۱۹۹۵) به واکاوی اقدامات امام رضا علیه السلام در حوزه مدیریت دانش می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که تشکیل حوزه‌های علمی (اجتماعی‌سازی)، مناظرات و تألیف رساله‌ها (بیرونی‌سازی)، ترکیب دانش دینی با دیگر علوم (ترکیب) و تربیت شاگردان آگاه (درونی‌سازی)، همگی از مصادیق بارز مدیریت دانش در سیره رضوی هستند. علاوه بر این، امام رضا علیه السلام با تلفیق دانش عقلانی و وحیانی و تسلط بر زبان‌ها و فرهنگ‌های مختلف، الگویی فراتر از مدل‌های متعارف ارائه داده‌اند. این پژوهش گامی در جهت تبیین الگوی بومی و اسلامی مدیریت دانش بر اساس سیره معصومین علیهم السلام است و می‌تواند چارچوبی برای سازمان‌ها و نهادهای علمی معاصر فراهم آورد.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۹/۱۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۱/۲۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۲/۰۹

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۳/۰۸

کلیدواژه‌ها: مدیریت دانش، امام رضا علیه السلام، اقدامات علمی و فرهنگی، مدل مدیریت دانش.

استناد: باغستانی تجلی، عطیه و باغستانی تجلی، محمدجواد. (۱۴۰۴). واکاوی فرایندهای تبدیل دانش در اقدامات علمی و فرهنگی امام رضا علیه السلام. امام رضا علیه السلام و علوم روز. ۲(۷). ۶۹-۳۸.

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام رضا علیه السلام

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijss.2025.427712.1140>

۱. بیان مسئله

تحقق تمدن اسلامی مستلزم دانشی است که بر پایه مبانی اسلامی و با غایت شکل‌دهی به چنین تمدنی، تولید و توسعه یافته باشد (حاجی اسماعیلی و حاجی ملامیرزایی، ۱۳۹۹، ص ۷۱). دانش موجود و نیز دانشی که در آینده تولید می‌شود و قرار است نقش مؤثرترین عامل در پیشرفت ایفا نماید، نیازمند مدیریت نظام‌مند است تا در گذر زمان به فراموشی سپرده نشده و بتوان آن را به نسل‌های آینده منتقل نمود تا چرخه تولید دانش تداوم یابد. برای صیانت و حفاظت از دانش، بهره‌گیری از مدیریت دانش امری ضروری است که فرایند خلق ارزش از سرمایه ناملموس به شمار می‌رود. از سویی، سرمایه ناملموس که از آن به سرمایه معنوی نیز تعبیر می‌شود، شامل سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه ارتباطی یا مخاطبان می‌گردد (لیبوییتز، ۱۳۹۱، ص ۱۶). دانش به عنوان عنصری حیاتی در هر جامعه‌ای محسوب می‌شود و فقدان آن، فعالیت‌های مختلف را از بار ارزشی قابل توجهی محروم می‌سازد.

در عصر حاضر، غلبه بر رقابایی چابک، منعطف، نوآور، فرصت‌محور و بهره‌ور، تنها با تکیه بر تعداد محدودی از افراد خلاق دانش‌محور یا اجرای چند طرح مقطعی امکان‌پذیر نیست، بلکه می‌بایست بستری فراهم آورد تا کلیه اعضا روحیه‌ای دانش‌بنیان یافته و قادر باشند به صورت ساده، مستمر، فردی و جمعی، فعالیت‌های تولید، ذخیره‌سازی، انتشار و انتقال دانش را به مرحله اجرا درآورند. ایجاد چنین سازمانی در گرو تأمین عوامل کلیدی از جمله شناخت شرایط محیطی و فضای رقابتی حال و آینده، درک مخاطرات و پیامدهای تداوم وضع موجود، احساس ضرورت برای تغییرات بنیادین، آگاهی از ویژگی‌ها، جایگاه و اهمیت سازمان‌های دانش‌بنیان و همچنین فراهم آوردن زیرساخت سازمانی مناسب برای جذب و پرورش دانش‌گران می‌باشد (دانش‌فرد و ذاکری، ۱۳۹۴، ص ۲۱).

طبق مستندات علمی، مدیریت دانش به عنوان یکی از حوزه‌های نسبتاً نوپدید از دهه ۱۹۷۰ میلادی به این سو شناخته می‌شود. در این راستا، صاحب‌نظرانی همچون «پیتر دراگر»^۱ با طرح مباحثی در زمینه «ارتقای دانش و اطلاعات» و «پیتر سنگ»^۲ با ارائه مفهوم «سازمان‌های یادگیرنده»، نقش مؤثری در توسعه این حوزه ایفا نمودند. شایان ذکر است که گسترده‌ترین پژوهش انجام‌شده در حوزه مدیریت دانش، در سال ۱۹۹۵ توسط «نوناکا»^۳ و

1. Peter Drucker
2. Peter Senge
3. Nonaka

«تاکوچی^۱» تحت عنوان «چگونگی خلق نوآوری و پویایی در شرکت‌های ژاپنی» صورت پذیرفت (یاری‌گر روش، ۱۳۸۰). این کوشش‌ها عمدتاً توسط محققان غیرمسلمان انجام شده لذا بررسی‌های صورت گرفته در منابع موجود حاکی از آن است که تاکنون پژوهشی که به بررسی فرایندهای مدیریت دانش از منظر اهل بیت علیهم‌السلام بپردازد، مشاهده نشده است (منطقی و اکبری، ۱۳۹۲، ص ۶۰).

اسلام از جامع‌ترین شاخصه‌های معرفتی برخوردار است و پویایی امت اسلامی، محقق‌سازی غایت آفرینش و نیل به مقام خلافت الهی، بدون تردید در گرو استقرار ساختاری دانش‌محور و خدایاپایه است. با این حال، اثبات این ادعا نزد دیگر اندیشمندان که در جست‌وجوی چارچوبی برای وصول به حقیقت هستند، مستلزم ارائه ادله متقن و براهین مستدل می‌باشد. حفظ قابلیت دین در اداره جوامع انسانی، در پرتو گسترش علوم و همچنین پاسخگویی شایسته به نیازهای مردم، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ابزار مناسب برای تحقق این هدف، استفاده از مدیریت دانش است زیرا خود فرایند علم‌آموزی در اسلام از جایگاهی بس والا برخوردار می‌باشد (دلبری و هویدا، ۱۳۹۴، ص ۲).

بدیهی است که میان هویت معنوی و اخلاقی ائمه اطهار علیهم‌السلام و جایگاه علمی آنان پیوندی ناگسستنی و تنگاتنگ برقرار است. در جهان‌بینی اسلامی، معنویت و اخلاق ریشه در معرفت و آگاهی داشته و آنچه کنش ارزشمند انسانی را از حوزه غریزه و ناخودآگاه به عرصه اراده و خودآگاهی سوق می‌دهد و به آن اعتبار می‌بخشد، عنصر علم و معرفت است (حیدری، ۱۳۹۹، ص ۳۱).

این پژوهش در پی بررسی مصادیق گوناگون اقدامات امام رضا علیه‌السلام در قالب فعالیت‌های مدیریت دانش و تحلیل آنها بر اساس مدل شناخته‌شده نوناکا و تاکوچی است. در این مسیر، ضمن تأکید بر این نکته که مدیریت دانش در سیره رضوی نه تنها هم‌تراز با مولفه‌های مدیریت دانش غربی نیست، بلکه نشان داده می‌شود که این سیره از ابعاد مختلف، مرتبه‌ای فراتر و متعالی‌تر را نمایان می‌سازد. بررسی پیشینه پژوهش‌های موجود حاکی از آن است که مطالعات پیشین عمدتاً به ارائه الگوهای مدیریت دانش در چارچوب نظام ارزشی اسلام و مقایسه تطبیقی آن با دیگر الگوهای رایج پرداخته‌اند. همچنین، مدیریت دانش ایرانی-اسلامی بر پایه آموزه‌های دینی، فرهنگ ایران و مستندات اسلامی مورد تحلیل قرار گرفته است. ضرورت انجام این پژوهش از نگرانی نسبت به انحرافات بنیادین در عرصه‌های معرفت‌شناختی و مبانی علوم نشأت می‌گیرد. به گونه‌ای که در صورت عدم بازگشت مسیر

بهره‌برداری از علم و دانش به سمت مسیر حقانی تعیین شده از سوی پروردگار و تبیین شده در چارچوب دین، این ابزار قدرتمند همچنان در اختیار جریان‌هایی باقی خواهد ماند که بشریت را در اسارت تمایلات نفسانی نگه داشته و بهره‌مندی از دانش را صرفاً در چارچوب مادی و دنیوی تفسیر می‌نمایند.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی که به بررسی خاص مدیریت دانش در اقدامات امام رضا علیه السلام پرداخته‌اند، یافت نشده است لکن برخی پژوهش‌ها در زمینه مدیریت دانش اسلامی انجام شده است که سنگ بنای مفیدی برای هدایت جریان این پژوهش بوده است. موسی‌خانی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «مدیریت دانش دینی (دین‌بنیاد): طرح مسئله مدیریت دانش در تمدن دینی»، به تبیین الزامات مدیریت دانش در چارچوب تمدن دینی پرداخته‌اند. این پژوهش که با هدف طرح مسئله مدیریت دانش دینی انجام شده، در سه محور اصلی به واکاوی موضوع می‌پردازد: تحلیل دانش و مدیریت آن در وضعیت کنونی تمدن غرب، تبیین مسئله مدیریت دانش در پارادایم تمدن دینی و همچنین چگونگی به کارگیری الگوهای تجربه‌شده و تعمیم روش‌شناسی آن برای اسلامی‌سازی سایر رشته‌ها و گرایش‌های علمی در حوزه مدیریت. در پژوهش دیگری با عنوان «مدیریت دانش با الهام از منابع اسلامی»، منطقی و اکبری (۱۳۹۲) فرایندهای مدیریت دانش را با اتکا به منابع اسلامی مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته اصلی این تحقیق نشان می‌دهد که آموزه‌های اسلام از ظرفیت قابل توجهی برای طراحی، تکوین و تکمیل فرایند مدیریت دانش برخوردار است؛ با این حال، این ظرفیت تاکنون به شکل مدون، منسجم و مستقل از متون اسلامی استخراج و ارائه نشده است. دلبری و هویدا (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «تبیین اهمیت تسهیم دانش در آموزه‌های اسلامی» به این نتیجه دست یافتند که با اتخاذ رویکردی اسلامی و بهره‌گیری از روش‌شناسی قرآنی می‌توان جامعه و سازمان‌های دانش‌بنیان را بر مبنای اصول مدیریت دانش شکل داد و انگیزه‌های لازم برای تسهیم دانش را در میان کارکنان نهادینه نمود. در پژوهش دیگری با عنوان «مدیریت دانش ایرانی-اسلامی بر اساس آموزه‌های دین اسلام و فرهنگ ایران»، موفق و همکاران (۱۳۹۸) به این نتیجه دست یافتند که غایت نهایی مدیریت دانش ایرانی-اسلامی، ایجاد جامعه‌ای دانش‌محور بر اساس معیارهای اسلامی و نهایتاً تحقق عینی ارزش‌های اسلام در زندگی واقعی است. این پژوهش بر تداوم مبادله دانش بین نسل‌ها تأکید نموده و تولید دانش روزآمد را منوط به تطابق با مقتضیات زمان و انطباق با مبانی و اصول اسلامی می‌داند.

باقرزاده و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «نظریه مدیریت دانش اسلامی؛ تبیین مبانی و اصول» با استفاده از تفسیر تسنیم و کتاب روایی میزان الحکمه، به تحلیل فرایندهای مرتبط با مدیریت دانش پرداختند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، در مدیریت دانش از منظر اسلامی، هدف غایی، خودشناسی و خداشناسی قلمداد می‌شود و فرایند مدیریت دانش شامل مراحل کسب، تحلیل، حفظ، نشر و به کارگیری دانش است. همچنین در این مطالعه، دانش در سه سطح تجربی، عقلی و عرفانی دسته‌بندی شده و منبع نهایی آن خداوند متعال معرفی گردیده است.

در تحقیق دیگری با عنوان «ارائه الگوی مدیریت دانش در نظام ارزشی اسلامی و مقایسه تطبیقی آن با سایر الگوهای رایج»، حاجی اسماعیلی و حاجی ملامیرزایی (۱۳۹۹) به طراحی الگویی برای مدیریت دانش در چارچوب نظام ارزشی اسلام اقدام نموده و به مقایسه تطبیقی بین الگوی پیشنهادی خود و الگوهای رایج مدیریت دانش در سطح جهانی پرداختند. موفق و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیق خود تحت عنوان «ارائه نظریه مدیریت دانش ایرانی-اسلامی با راهبرد نظریه پردازی داده‌بنیاد» به این نتیجه دست یافتند که از میان کلیه مکاتب فکری، اسلام والاترین جایگاه را برای دانش و آگاهی قائل شده و هیچ آیینی همانند اسلام، بشریت را از پیامدهای زیان‌بار جهل برحذر نداشته است. بخردی‌نسب (۱۴۰۰) نیز در پژوهشی با عنوان «مدیریت دانش از منظر دین مبین اسلام با استفاده از روش تحلیل محتوا با تأکید بر آیات قرآن کریم»، به ارائه مدلی جامع جهت اثبات وجود نظامی منسجم و منطبق بر قرآن کریم پرداخت که کارآمدی این نظام در رشد و هدایت سازمان را نشان می‌دهد.

پژوهش حاضر با رویکردی بدیع، به بازخوانی سیره علمی و فرهنگی امام رضا علیه السلام از منظر مدیریت دانش و با تکیه بر چارچوب نظری نوناکا و تاکوچی (۱۹۹۵) می‌پردازد. این تحقیق برای نخستین بار، فرایندهای تبدیل دانش (اجتماعی سازی، بیرونی سازی، ترکیب و درونی سازی) را در اقدامات عملی یک امام معصوم - به عنوان الگویی زنده و الهی - تحلیل و استخراج نموده است. برخلاف پژوهش‌های پیشین که عمدتاً به ارائه الگوهای نظری مدیریت دانش اسلامی یا مقایسه تطبیقی با مدل‌های رایج بسنده کرده‌اند، این مطالعه با استناد به مصادیق عینی و مستند تاریخی - از جمله تشکیل حوزه‌های علمی، مناظرات بین فرهنگی، تألیف رساله‌ها و تربیت شاگردان - الگویی عملگرا، بومی و چندبعدیاز مدیریت دانش را ارائه می‌دهد.

این پژوهش، تبیین فراساختاری فراتر از مدل نوناکا و تاکوچی است. به طور مشخص، امام رضا علیه السلام با تلفیق دانش عقلانی و وحیانی، تسلط اعجاب‌انگیز بر زبان‌ها و فرهنگ‌های

مختلف، و بهره‌گیری از منبع الهی، مرحله پیشادانشی «وحی به ضمنی» را به مدل متعارف افزوده‌اند. این امر نه تنها غنابخشی مفهومی به چارچوب‌های رایج مدیریت دانش است، بلکه الگویی فراآکادمیک و حکمت‌بنیان را نمایان می‌سازد که در آن، دانش به‌مثابه جریانی زنده و تحول‌آفرین در نظر گرفته می‌شود. این تحقیق، گامی در مسیر بازتعریف مدیریت دانش بر اساس سیره معصومین علیهم السلام است و می‌تواند مبنای طراحی الگوهای بومی و اسلامی برای نهادهای علمی، فرهنگی و مدیریتی معاصر قرار گیرد.

۳. چارچوب نظری و روش پژوهش

این پژوهش با هدف تبیین فرایندهای تبدیل دانش در سیره علمی و فرهنگی امام رضا علیه السلام و با اتکا به چارچوب نظری مدل خلق دانش نوناکا و تاکوچی (۱۹۹۵) انجام شده است. مدل مذکور که بر چهار فرایند اصلی «اجتماعی‌سازی»، «بیرونی‌سازی»، «ترکیب» و «درونی‌سازی» استوار است، به عنوان الگویی شناخته‌شده در حوزه مدیریت دانش، امکان تحلیل نظام‌مند اقدامات امام را فراهم می‌آورد. با این حال، پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که سیره رضوی نه تنها با این مدل همخوانی دارد بلکه با تلفیق دانش عقلانی و وحیانی و نیز تسلط بر ابعاد فرهنگی و زبانی مختلف، غنایی فراتر از چارچوب‌های متعارف مدیریت دانش به نمایش می‌گذارد.

روش پژوهش به کار گرفته شده در این مطالعه، روش کتابخانه‌ای و مبتنی بر تجزیه و تحلیل محتوای کیفی منابع معتبر مرتبط با سیره امام رضا علیه السلام است. داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعه آثار تاریخی، حدیثی، تفسیری و تک‌نگاری‌های مربوط به دوران زندگی و آموزه‌های آن حضرت گردآوری شده است. سپس با رویکردی توصیفی-تحلیلی، مؤلفه‌های مدیریت دانش در الگوی رهبری ایشان استخراج و در چارچوب مدل نوناکا و تاکوچی مورد واکاوی قرار گرفته است. در این مسیر، تمرکز اصلی بر شناسایی مصادیق عینی فرایندهای چهارگانه مدیریت دانش در اقداماتی همچون تشکیل حوزه‌های علمی، مناظرات، تألیف رساله‌ها، تربیت شاگردان و تفسیر متون دینی بوده است. در نهایت، یافته‌ها در قالب الگویی یکپارچه ارائه شده که می‌تواند به عنوان چارچوبی بومی برای مدیریت دانش در جوامع اسلامی مورد توجه قرار گیرد.

۴. مفهوم‌شناسی

۴-۱. دانش

راغب اصفهانی «مَعْرِفَةٌ» را ادراک چیزی از طریق تأمل و تدبر در آثارش می‌داند که

مفهومی اخص از «علم» است. به باور وی، این اصطلاح در مورد شناخت بشر از خداوند به کار می‌رود که از طریق تفکر در مخلوقات و آیات الهی حاصل می‌شود، نه ادراک ذات او؛ در حالی که «علم» می‌تواند به صورت مطلق به کار رود (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۵۶۱). این تمایز معرفت‌شناختی، حاکی از آن است که دانش در سنت اسلامی، صرفاً بر انباشت اطلاعات دلالت ندارد، بلکه فرایندی فعال و مبتنی بر ژرف‌اندیشی است. در فرهنگ‌های فارسی نیز این واژه با مفاهیم علم، فضل، هنر، تربیت، خرد و ادب هم‌معنا شده است (برهان، ۱۳۸۰، ص ۳۶۹؛ نفیسی، ۱۳۴۳، ج ۲، ص ۱۴۵۶). همچنین هدایت در اثر خود به کاربردهای ترکیبی این واژه مانند «دانش پژوه»، «دانش‌پسند» و «دانشمند» اشاره کرده که خود گویای توجه ویژه فرهنگ ایرانی-اسلامی به شخصیت‌سازی و نهادینه‌سازی این مفهوم در سطوح مختلف فردی و اجتماعی است (هدایت، ۱۲۸۸، ص ۳۶۶). بنابراین، «دانش» صرفاً مجموعه‌ای از اطلاعات نیست، بلکه منظومه‌ای پویا، مبتنی بر خردورزی، تأمل و دارای آثار عملی در سطوح فردی و اجتماعی است که مبانی نظری مدیریت دانش در سیره رضوی را شکل می‌دهد.

۵. یافته‌های پژوهش: تجلی فرایندهای تبدیل دانش در سیره رضوی

مطالعه مدیریت دانش در سیره عملی، تعالیم و آثار پیشوایان معصوم علیهم‌السلام تاکنون مغفول مانده است. از آنجا که جامعه ما بر ارزش‌های اسلامی تکیه دارد و متأثر از تعالیم قرآن کریم و سیره علمی و عملی ائمه اطهار علیهم‌السلام است، ضرورت دارد فضای علمی با رویکرد مدیریت دانش و از منظر فعالیت‌های علمی حضرت امام رضا علیه‌السلام - که از مقام علمی والایی در میان جامعه برخوردارند - مورد واکاوی قرار گیرد. امام هشتم علیه‌السلام همانند اجداد ظاهرینش از جایگاه علمی رفیعی بهره‌مند بودند، تا آنجا که ایشان را «عالم آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله» لقب نهاده‌اند. اباصلت از محمد بن اسحاق بن موسی بن جعفر علیه‌السلام نقل کرده است که امام موسی جعفر علیه‌السلام به فرزندانش می‌فرمودند: «هَذَا أَحْوَكُمْ عَلِيٌّ بِنِ مَوْسَى عَالِمِ آلِ مُحَمَّدٍ، فَاسْأَلُوهُ عَنْ أَدْيَانِكُمْ وَ اخْفَظُوا مَا يَقُولُ لَكُمْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ أَبِي جَعْفَرَ بِنِ مُحَمَّدٍ غَيْرَ مَرَّةٍ يَقُولُ لِي: إِنَّ عَالِمَ آلِ مُحَمَّدٍ لَفِي صَلْبِكَ، وَ لِيَتَنَبَّيْ أَدْرَكْتَهُ فَإِنَّهُ سَمِيَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ برادران علی بن موسی علیه‌السلام دانای خاندان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله است. پرسش‌های دینی خود را از وی بپرسد و آموزه‌هایش را به خاطر بسپارید؛ چرا که بارها پدرم امام صادق علیه‌السلام به من فرمودند: دانای خاندان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله در نسل توست و ای کاش من او را درک می‌کردم که همنام امام علی علیه‌السلام است» (طبرسی، ۱۴۱۷، ج ۲، ص ۶۴).

بنابراین ضروری است اقدامات علمی حضرت امام رضا علیه السلام در خصوص پیاده‌سازی مدیریت دانش بررسی گردد. فرآیندهای تبدیل دانش در سیره امام رضا علیه السلام در ابعاد مختلفی متجلی است که از جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود.

۱-۵. اجتماعی‌سازی (ضمنی به ضمنی): تربیت شاگردان و تشکیل حوزه‌های علمی

در مدل دانش‌آفرینی نوناکا و تاکوچی (۱۹۹۵)، فرایند اجتماعی‌سازی به عنوان نخستین مرحله از چرخه تبدیل دانش، به انتقال و تسهیم دانش ضمنی به دانش ضمنی دیگر از طریق تعاملات مستقیم، تجربه مشترک و همزیستی اشاره دارد.

در این فرایند، دانش پنهان افراد از طریق تعاملات اجتماعی به اشتراک گذاشته می‌شود و نکته حائز اهمیت آن تاکید بر فرهنگ اشتراک‌گذاری علوم، ارائه راهکارهای جدید و افزایش سطح تعاملات می‌باشد (حقیقی فرد، ۱۴۰۳). به بیان دیگر در این مرحله، ایده‌ها، جهان‌بینی‌ها، تجربیات و دانش از طریق تعاملات رو در رو به اشتراک گذاشته می‌شود (قاهره باتیستوتی و بورک، ۱۴۰۰).

در سیره علمی امام رضا علیه السلام، این فرایند به شیوه‌ای نظام‌مند و در ابعادی گسترده، در قالب «تشکیل حوزه‌های علمی» و «تربیت شاگردان» متجلی شده است. این اقدام، تنها به انتقال محتوای علمی محدود نبود، بلکه به ایجاد یک «زیست‌بوم دانشی» می‌انجامید که در آن، دانش ضمنی و ظریف مبتنی بر بینش، منش و روش علمی امام، به نسل بعدی انتقال می‌یافت.

۱-۱-۵. تشکیل حلقه‌های علمی: ایجاد بستر تعامل و همزیستی معرفتی

یکی از برجسته‌ترین اقدامات امام رضا علیه السلام، تأسیس و استمرار حلقه‌های درسی در مدینه و سپس در مرو بود. این حلقه‌ها، صرفاً کلاس‌های درس رسمی نبودند، بلکه به عنوان یک «سامانه اجتماعی‌سازی دانش» عمل می‌کردند. استقبال پرشور طالبان علم از این جلسات تا آنجا بود که بر اساس برخی منابع، شمار شاگردان مستقیم ایشان به ۳۱۸ تن رسید و این امر، موجب نگرانی مأمون عباسی از نفوذ علمی امام گردید (امام علی بن موسی الرضا علیه السلام، ۱۳۹۰، ص ۱۰۱-۹۹). در این فضا، شاگردان علاوه بر فراگیری مفاهیم نظری، از طریق هم‌نشینی مستمر، مشاهده مستقیم و تعامل رودررو، با ابعاد پنهان دانش امام آشنا می‌شدند.

تجربه محیطی و مشارکت فعال: نفس حضور در این حلقه‌های علمی و مشارکت در مباحث، نوعی «کارآموزی معرفتی» به شمار می‌آید. فضای حاکم بر این جلسات، که مبتنی بر آزادی پرسش، احترام متقابل و ژرف‌اندیشی بود، به خودی خود، دانش ضمنی ارزشمندی درباره «چگونگی تولید و مدیریت دانش در یک جامعه علمی» را به شاگردان انتقال می‌داد. احمد بن عامر طائی کتاب «صحیفه‌الرضا علیه السلام» را در سال ۱۹۴ هجری در مدینه از امام رضا علیه السلام نقل کرده است که در آن مجموعه روایاتی است که امام رضا علیه السلام از اجداد طاهر ایشان از حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده و این نیز نشان‌دهنده برپایی جلسات حدیثی-علمی بوده که موجب شکل‌گیری چنین کتبی توسط مردم آن زمان شده است.

۳-۱-۵. برونداد فرایند اجتماعی‌سازی: تداوم و پویایی مکتب

ثمره این فرایند عمیق اجتماعی‌سازی، تربیت جمع کثیری از شاگردان بود که پس از شهادت امام علیه السلام، به عنوان ستون‌های فکری جامعه اسلامی، نقش بسزایی در تداوم، ترویج و دفاع از معارف ناب اسلام ناب ایفا نمودند. آنان نه تنها حاملان متون، که حاملان «روح علمی» و «سرمایه اجتماعی» شکل گرفته در مکتب رضوی بودند. این شبکه علمی، پویایی و مانایی مکتب تشیع در سده‌های بعد را تضمین کرد.

بنابراین، اجتماعی‌سازی در سیره امام رضا علیه السلام، یک فرایند تصادفی یا حاشیه‌ای نبود بلکه یک راهبرد آگاهانه و نظام‌مند برای انتقال سرمایه‌های ناملموس دانشی (بینش، روش و اخلاق علمی) به نسل بعد بود. تشکیل حوزه‌های علمی، بستری برای ایجاد تجربه مشترک و همزیستی علمی فراهم می‌آورد که انتقال دانش ضمنی پیچیده-که در قالب متن قابل بیان نیست-را ممکن می‌ساخت و ضامن بقا و توسعه کیفی جامعه علمی شیعه شد.

۳-۲-۵. بیرونی‌سازی (ضمنی به صریح): مناظره‌ها و تألیف رساله‌ها

فرایند بیرونی‌سازی که «محوری‌ترین مرحله در تبدیل دانش» محسوب می‌شود، به معنای تبدیل دانش ضمنی و شخصی به دانش صریح و قابل انتقال از طریق ابزارهایی مانند استعاره، قیاس، مفاهیم و مستندسازی است (نوناکا و تاکوچی، ۱۹۹۵). تبدیل دانش پنهان به دانش آشکار یعنی بیان یا ثبت امری که پیش‌تر فقط در ذهن بوده است (صدری، ۱۴۰۴). در این مرحله ایده‌ها به واقعیتی عملی تبدیل می‌شوند و استفاده از استعاره، قیاس و تکنیک‌های این‌چنینی موجب برقراری ارتباط بین مفاهیم شده و دانشی مفهومی را شکل می‌دهد (حسینقلی‌زاده، ۱۳۸۷).

در سیره امام رضا علیه السلام، این فرایند به شیوه‌ای استادانه و در دو قالب اصلی «مناظرات علمی» و «تألیف رساله‌ها» متجلی شده است. این اقدامات، امکان تبدیل دانش ناب و عمیق دینی - که تا پیش از این در حوزه دانش ضمنی و باطنی امام قرار داشت - به بیانی شفاف، ساختاریافته و قابل درک برای همگان را فراهم می‌ساخت.

۱-۲-۵. مناظرات: عرصه زنده بیرونی‌سازی دانش

امام رضا علیه السلام با درک صحیح از فضای فکری عصر خود، مناظره را نه به عنوان محکی برای آزمایش، بلکه به عنوان یک «سکوی پویش دانشی» و مؤثرترین ابزار برای بیرونی‌سازی معارف اسلامی در یک فضای بینافرهنگی برگزیدند. رویکرد ایشان در مناظرات، نمونه‌ای متعالی از بیرونی‌سازی هوشمندانه بود:

کاربرد قیاس و استعاره: ایشان برای تبیین مفاهیم پیچیده توحیدی که درک آن برای غیرمتخصصان دشوار بود، از قیاس‌های منطقی و استعاره‌های ملموس بهره می‌گرفتند. برای نمونه، در مناظره با جاثلیق، با به کارگیری استعاره «خورشید» و «نور» برای تبیین تجرد نبوت و نقش هدایتگری پیامبر صلی الله علیه و آله، حقیقتی انتزاعی را به شکلی محسوس و عینی تبدیل کردند (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰، ص ۳۰۸-۲۹۹).

سازوکار تطبیق و تفهیم: امام علیه السلام با تسلط بر زبان و متون مقدس مخاطبان خود (یهودی، مسیحی، زرتشتی)، مفاهیم اسلامی را در چارچوب ذهنی و فرهنگی آنان بیان می‌کردند. این «چندزبانی معرفتی»، امکان انتقال دقیق و بدون تحریف مفاهیم را فراهم می‌ساخت و بیرونی‌سازی را به حداکثر کارایی می‌رساند. این مناظرات، دانش ضمنی امام را - که شامل بینش عمیق کلامی، روش استنباط و ادله ناپیدای احکام می‌شد - به دانشی صریح، قابل بحث، نقد و انتشار همگانی تبدیل می‌کرد. آنچنان که مأمون به فضل بن سهل دستور داد تا دانشمندان برجسته ادیان مختلف را گردآوری نماید. با حضور شخصیت‌هایی همچون جاثلیق، دانشمند مسیحی، رأس الجالوت، عالم برجسته یهودی، هربذ بزرگ، دانشمند زردشتی و جمعی دیگر از عالمان ملحد، مأمون نزد آنان آمد و اعلام کرد: «مایلم با پسر عمویم که از مدینه به اینجا آمده است، به مناظره پردازید» (ابن بابویه، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۳۱۳).

در ادامه، نوفلی چنین روایت کرده است: «در محضر امام رضا علیه السلام بودم که یاسر خادم وارد شد و گفت: مأمون سلام رسانده و گفته است فردا دانشمندان ادیان نزد من حاضر می‌شوند؛ اگر مایل هستید شما نیز تشریف بیاورید و اگر تمایل ندارید، زحمت نکشید. حتی اگر بخواهید، ما به خدمتان می‌آییم! حضرت فرمودند: سلام مرا به او برسان و بگو إن شاء الله

فردا خواهم آمد. سپس امام علیه السلام از من پرسیدند: نوفلی! تو اهل عراقی و عراقی‌ها نکته‌سنج هستند. به نظر تو هدف مأمون از برگزاری این جلسه چیست؟ گفتم: می‌خواهد شما را بیازماید، اما این کار شایسته‌ای نیست، چرا که ممکن است آنان اهل مغالطه باشند و سخنان شما را نپذیرند. امام علیه السلام تبسمی نمودند و فرمودند: آیا می‌دانی مأمون چه زمانی از عمل خود پشیمان می‌شود؟ زمانی که با اهل تورات به زبان تورات، با اهل انجیل به زبان انجیل، با اهل زبور به زبان زبور، با صابئین به زبان عبری، با زرتشتیان به فارسی و با رومیان به زبان رومی و با هر فرقه‌ای به زبان خودشان سخن بگویم و همگی را مغلوب سازم» (همان، ص ۳۱۶-۳۱۴).

۲-۲-۵. تألیف رساله‌ها: بیرونی‌سازی مکتوب و ماندگار

شکل دوم و ماندگار فرآیند بیرونی‌سازی در سیره رضوی، تألیف رساله‌های علمی است. این آثار، دانش امام را که ریشه در سنت نبوی و منبع وحیانی داشت، در قالب‌های مدون و ساختاریافته برای انتقال به نسل‌های آینده تثبیت می‌کرد.

تنوع موضوعی: رساله‌های منسوب به ایشان، از «رساله ذهبیه» در حوزه پزشکی و تندرستی گرفته تا «محض الاسلام» در تبیین اعتقادات ناب و پاسخ به پرسش‌های فقهی مانند «پاسخ به مسائل ابن سنان» (ابن بابویه، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۱۷۸)، نشان از وسعت دانش ایشان و توانایی بیرونی‌سازی آن در حوزه‌های گوناگون دارد. همچنین می‌توان به «علل ابن شاذان» اشاره نمود که بنابر نقل وی، این علل را در طول روزها یکی پس از دیگری در مجالس مختلف از محضر امام رضا علیه السلام شنیده و ثبت نموده و سپس همه آنها را در دفتری گردآوری کرده و به علی بن محمد بن قتیبه نیشابوری اجازه نقل آن را به واسطه خود از حضرت رضا علیه السلام اعطا کرده است (همان، ص ۱۹۹).

تبدیل دانش شخصی به دستورالعمل عمومی: برای نمونه، در «رساله ذهبیه»، امام علیه السلام دانش تجربی و حکمت بالغه خویش را - که نمونه‌ای از دانش ضمنی پیچیده است - در قالب دستورالعمل‌های علمی و بهداشتی قابل اجرا برای همگان تدوین نمودند. این اثر، گواهی روشن بر مهارت ایشان در عینیت‌بخشیدن و قابل‌درک کردن دانش نهادینه شده در وجود خویش است. فرایند بیرونی‌سازی در سیره امام رضا علیه السلام، نشان می‌دهد که ایشان به درستی دریافت بودند که ماندگاری و تأثیرگذاری یک اندیشه، در گرو توانایی تبدیل آن به بیانی شفاف، ساختاریافته و متناسب با مخاطب است. مناظرات و تألیفات ایشان، نه تنها ابزاری برای تبادل دانش بود، بلکه زمینه نقد، توسعه، تثبیت و انتقال آن را در گذر

زمان فراهم می‌آورد و الگویی کاربردی برای چگونگی عینیت بخشیدن به دانش ضمنی در حوزه علوم دینی و انسانی ارائه می‌نماید.

۳-۵. ترکیب (صریح به صریح): تلفیق دانش‌ها و خلق نظام‌های میان‌رشته‌ای

فرایند ترکیب در مدل نوناکا و تاکوچی، به بازآرایی، نظام‌بندی و تلفیق دانش صریح موجود برای خلق چارچوب‌ها و دانش صریح جدید اشاره دارد (نوناکا و تاکوچی، ۱۹۹۵). در چنین فرایندی، انواع دانش آشکار جهت تولید دانش جدید گردآوری، دسته‌بندی و ترکیب می‌شوند (صدری، ۱۴۰۴). در اینجا مفاهیم خلق شده در مرحله برون‌سازی، سازماندهی می‌شود و به دانشی سیستماتیک تبدیل خواهد شد (حسینقلی‌زاده، ۱۳۸۷)؛ همچنین این دانش قابل دسترسی و کلامی است و به راحتی در اختیار اعضای آن قرار می‌گیرد (قاهره باتیستوتی و بورک، ۱۴۰۰).

در سیره امام رضا علیه‌السلام، این فرایند از سطحی ساده و توصیفی فراتر رفته و به «خلق نظام‌های دانشی یکپارچه و میان‌رشته‌ای» منجر می‌شود. ایشان با بهره‌گیری هوشمندانه از دانش صریح موجود در حوزه‌های گوناگون-اعم از متون مقدس (قرآن و احادیث)، میراث فلسفی و کلامی پیشین، و علوم تجربی زمانه (مانند پزشکی و نجوم)-و تلفیق آن‌ها در قالب‌های نوین، به خلق پارادایم‌های بدیع معرفتی می‌پرداختند.

۱-۳-۵. ترکیب در گفتمان علمی: مهندسی استدلال‌های بینامتنی

مناظرات امام رضا علیه‌السلام نمونه‌ای متعالی از فرآیند ترکیب در عرصه گفتمان علمی است. ایشان در این مناظرات، به سادگی به منابع اسلامی استناد نمی‌کردند، بلکه با تسلط بر متون مقدس سایر ادیان (مانند تورات و انجیل)، آیات قرآن، براهین عقلی و مفاهیم فلسفی رایج را در یک ساختار استدلالی منسجم و نوین ترکیب می‌کردند. برای نمونه، در مناظره با جاثلیق، امام علیه‌السلام با ترکیب آیه «كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ» (قصص ۸۸) با استدلالی عقلی درباره تغییرپذیری موجودات فانی و تغییرناپذیری ذات الهی، استدلالی ابداع کردند که هم برای عالم مسیحی قابل درک بود و هم بر اساس مبانی اسلامی استوار شده بود (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰، ص ۳۰۴). این «ترکیب بینامتنی»، منجر به خلق الگویی جدید از الهیات تطبیقی می‌شد که در آن، مرزهای متعارف دانش منفک از هم درنور دیده می‌شد. برای تحقق جامعه‌ای اسلامی، نوگرا، پویا و تأثیرگذار، ضروری است که الگوها و فرایندهای مدیریت دانش به کار گرفته شوند و در کنار پاسداری از میراث دانشی گذشته، دانش نوینی

که توسط محققان حوزه‌های گوناگون علمی، به ویژه علوم اسلامی تولید می‌شود نیز حفظ و صیانت گردد. اگرچه بر اساس متون آکادمیک، مدیریت دانش به صورت رسمی به سال‌های اخیر بر می‌گردد، لکن مصادیق آن در اعمال و سیره ائمه اطهار علیهم السلام و تمدن اسلامی به وضوح قابل ردیابی است. این امر از آن روست که دانشمندان مسلمان، هرچند علم را در لغت به معنای مطلق آگاهی می‌دانستند، اما در تبیین ماهوی آن بر دوگانگی مفهومی تأکید نموده‌اند:

نخست، حقیقت و گوهر علم و دوم، صورت و ظاهر آن. حقیقت علم، نوری است که به مدد آن، انسان جهان را چنان که هست می‌نگرد و جایگاه خویش در نظام هستی را بازمی‌یابد. آیات و روایاتی که علم را نور می‌خوانند یا آن را ملازم ایمان می‌دانند، از جمله حدیث نبوی که می‌فرماید: «لَيْسَ الْعِلْمُ بِكَثْرَةِ التَّعَلُّمِ إِنَّمَا هُوَ نُورٌ يُقَدِّفُهُ اللَّهُ فِي قَلْبٍ مَنْ يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ،» دانش به فراگیری بسیار [و انباشت اطلاعات] نیست، بلکه نوری است که خدا در دل هر که را که هدایتش خواهد بيفکند» (فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ج ۱، ص ۱۰) در واقع به تبیین جوهر، حقیقت و مغز دانش می‌پردازند. بدین ترتیب، این جوهر دانش است که به آن ارزش ذاتی می‌بخشد. در مقابل، علوم رسمی و صوری، تنها پوسته و ظاهر علم به شمار می‌روند و ارزش آنان ذاتی و مطلق نبوده، بلکه مشروط و مقید است؛ بدین معنا که دانش رسمی تنها تا زمانی ارزشمند است که در خدمت انسان باشد و خطری برای او ایجاد نکند.

خطر عظیمی که امروزه جامعه بشری را تهدید می‌کند، این است که دانش اگرچه رشد کمی یافته، اما جوهر و خاصیت اصیل خویش را از دست داده است (محمدری شهری، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۲۴). همچنین آیاتی مانند «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ؛ وَ تَهَا مِنْ بَيْنَ بندگان او، دانشمندان خدا ترسند» (فاطر/۲۸)؛ «أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَ أَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَ حَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَ قَلْبِهِ وَ جَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ،» آیا دیدی کسی را که معبود خود را هوای نفس خویش قرار داده و خداوند او را با آگاهی [بر اینکه شایسته‌ی هدایت نیست] گمراه ساخته و برگوش و قلبش مهر زده و بر چشمش پرده‌ای قرار داده است؟! باین حال، غیر از خدا چه کسی می‌تواند او را هدایت کند؟! آیا متذکر نمی‌شوید؟!» (جاثیه/۲۳)؛ «وَ مَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيًّا بَيْنَهُمْ وَ لَوْ لَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَ إِنَّ الدِّينَ أَوْرَثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ، (وَ از دور پیامبران) پراکنده نشدند مگر پس از آنکه علم (به حقایق) آنان) برایشان حاصل شد، به خاطر روحیه کینه و حسادت که میانشان بود و اگر سنت سابق خداوند (در مورد مهلت دادن به کفار) تا زمانی معین نبود، میان آنان حکم می‌شد (و اهل

باطل هلاک می‌گشتند) و همانا کسانی که پس از آنان کتاب آسمانی را به میراث بردند، درباره آن دچار شک و تردید هستند» (شوری/۱۴) نشان‌دهنده اهمیت مدیریت دانش از منظر دین مبین اسلام هستند.

۲-۳-۵. ترکیب در تألیف: خلق دانشنامه‌های علمی یکپارچه

این فرایند به نحو بارزی در آثار منسوب به امام علیه‌السلام نیز مشهود است. «الرسالة الذهبية» در پزشکی، که به «طب الرضا علیه‌السلام» شهرت یافته، تنها یک مجموعه توصیه بهداشتی نیست بلکه نمونه‌ای درخشان از ترکیب دانش تجربی پزشکی با مبانی انسان‌شناختی و جهان‌بینی اسلامی است. در این رساله، دستورالعمل‌های حفظ سلامت، نه به صورت مجزا، بلکه در چارچوبی ارائه شده که رابطه تن و روان و جایگاه انسان در نظام هستی را مدنظر قرار می‌دهد. این نگاه، منجر به خلق «نظام سلامت یکپارچه‌نگر» می‌شود که فراتر از تلفیق ساده، به خلق پارادایمی جدید در حوزه طب اسلامی می‌انجامد.

۳-۳-۵. ترکیب در تفسیر: کشف لایه‌های معنایی نوین

روش تفسیری امام رضا علیه‌السلام نیز از همین فرآیند ترکیب بهره می‌برد. ایشان با تلفیق ظاهر آیات قرآن با بینش باطنی و معرفتی خویش و همچنین با بهره‌گیری از قرائن موجود در روایات اهل بیت علیهم‌السلام، به کشف لایه‌های معنایی نوینی از نصوص دینی نائل می‌آمدند. نمونه بازگرداندن الفاظ «احماد» و «شبر» در تورات به اهل بیت علیهم‌السلام، گویای فرایند ترکیبی پیچیده‌ای است که در آن، معارف کتاب‌های آسمانی پیشین با دانش اسلامی درهم می‌آمیزد و الگویی نوین برای فهم روابط بینامتنی ادیان پدید می‌آورد (قطب‌الدین راوندی، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۳۴۶).

امام رضا علیه‌السلام در مقام عمل، با ارائه تفاسیر دقیق از آیات قرآنی، این مسیر را تداوم بخشیدند. از جمله در تفسیر آیه ۱۴۴ سوره بقره، به تشریح احکام جهت قبله در نمازهای واجب و مستحب در حال حرکت پرداختند (فاسمی، ۱۴۰۱، ج ۲، ص ۵۱-۴۰). همچنین در تبیین معنای بسم الله الرحمن الرحيم فرمودند: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ مِائَةً مَرَّةً كَانَ أَقْرَبَ إِلَى اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مِنْ سَوَادِ الْعَيْنِ إِلَى بَيَاضِهَا وَ أَنَّهُ دَخَلَ فِيهِ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمِ؛ نزدیک‌تر به نام بزرگ خداوند است از سیاهی چشم به سفیدی آن و نام اعظم خداوند در آن وارد شده است» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۵، ص ۸۹).

بنابراین، فرایند ترکیب در سیره رضوی، صرفاً یک بازآرایی اطلاعاتی نبود، بلکه یک

«فرایند آفرینشگر» بود. امام رضا علیه السلام با عبور از مرزهای قراردادی بین رشته‌های دانش، با تلفیق دانش‌های به ظاهر مجزا، به خلق چارچوب‌ها و نظام‌های دانشی یکپارچه‌ای اقدام می‌کردند که نه تنها پاسخگوی مسائل پیچیده عصر خویش بود، بلکه سرمشقی جاودانه برای مدیریت دانش در عرصه علوم انسانی و دینی ارائه می‌دهد.

۴-۵. درونی‌سازی (صریح به ضمنی): تبدیل دانش به حکمت و تحول وجودی شاگردان

فرایند درونی‌سازی در مدل نوناکا و تاکوچی، به تبدیل دانش صریح به دانش ضمنی فردی از طریق یادگیری عملی و تجربی اشاره دارد (نوناکا و تاکوچی، ۱۹۹۵). در این فرایند، دانش آشکار از طریق تجربه و عمل به دانش پنهان تبدیل شده است (صدری، ۱۴۰۴)؛ این شیوه از تبادل دانش به افراد کمک می‌کند تا مسائلی که نیازمند حل و فصل است را بیان کنند و همچنین افراد سعی می‌کنند ایده‌های خوب را بر مبنای عمل خویش قرار دهند (حسینقلی‌زاده، ۱۳۸۷).

این فرایند در سیره امام رضا علیه السلام، فراتر از یک جذب اطلاعاتی صرف، به «تحول معرفتی-وجودی» شاگردان و «تبدیل دانش به حکمت» منجر می‌شد. درونی‌سازی در این مکتب، به معنای نهادینه شدن دانش در جان و روح متربیان بود، به گونه‌ای که دانش آموخته شده، به بخشی از هویت، بینش و منش ایشان تبدیل می‌گردید.

۱-۴-۵. سازوکارهای تحول آفرین درونی‌سازی

امام رضا علیه السلام با به کارگیری سازوکارهای هوشمندانه و چندلایه، زمینه این تحول عمیق را فراهم می‌ساختند:

یادگیری مبتنی بر مشاهده و الگوبرداری: شاگردان، امام علیه السلام را نه تنها در مقام یک مدرس، که در هیئت یک «الگوی زنده حکمت» می‌دیدند. مشاهده مستقیم ادب علمی ایشان در مناظرات، نحوه مدیریت هیجان‌ات در بحث‌های چالشی، صبر در برابر مخالف و تواضع در برابر جویندگان علم، نمونه‌هایی از دانش ضمنی بود که تنها از طریق مشاهده همزیستی علمی قابل انتقال بود. برای نمونه، شاگردی مانند یونس بن عبدالرحمن، با مشاهده مناظرات امام، نه تنها استدلال‌ها را می‌آموخت، بلکه «سبک مواجهه عقلانی و اخلاقی» با چالش‌های فکری را درونی می‌کرد (رضازاده کهنکی، ۱۳۹۷، ص ۱۴۰-۱۳۶). از عبدالله جعفری نقل شده است: «دَخَلْتُ عَلَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ مَعِيَ صَحِيفَةٌ أَوْ قِرْطَاسٌ فِيهِ عَنْ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ الدُّنْيَا مُثَلَّتْ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ فِي مِثْلِ فَلَقَةِ الْجَوْزَةِ فَقَالَ يَا حَمْزَةُ ذَا وَ

نه برای مباحثات، که برای هدایت و خدمت به بشریت به کار می‌بستند. **ثالثاً؛** در مواجهه با شبهات، به جای تکرار محض، توانایی خلق استدلال‌های نوین بر اساس اصول پذیرفته شده را دارا بودند.

در وصف یونس بن عبدالرحمن از یاران مهم امام رضا علیه السلام چنین نقل شده است که در جریان دیدار اهالی بصره با امام رضا علیه السلام، به یونس امر کردند که مخفی شود. پس از آن، میهمانان از یونس بدگویی کردند و یونس از شنیدن سخنان آنها متأثر شد اما امام علیه السلام به ایشان چنین فرمود: «چرا به سخنانشان توجه می‌کنی در حالی که امام تو از تو راضی است؟.. اگر در دست راست تو شیء گرانبهایی باشد، اما مردم آن را بی‌ارزش یا باارزش بدانند برای تو تفاوت و نفعی دارد؟... تو چینی، اگر بر حق باشی و امام تو از تو راضی باشد، سخن مردم ضرری به تو نمی‌رساند» (خوئی، ۱۴۱۰، ج ۲۰، ص ۲۰۳).

تطبیق فرایندهای تبدیل دانش در مدل نوناکا و تاکوچی با سیره علمی و فرهنگی امام رضا علیه السلام

ردیف	فرایند تبدیل دانش	تعریف فرایند	مصادیق و تجلی در سیره امام رضا علیه السلام	بروندادهای کلیدی در سیره رضوی
۱	اجتماعی سازی (ضمنی → ضمنی)	انتقال دانش از طریق تعامل مستقیم و تجربه مشترک	تشکیل حلقه‌های علمی تربیت شاگردان الگوسازی عملی	ایجاد زیست بوم دانشی انتقال بینش و منش علمی تداوم مکتب فکری
۲	بیرونی سازی (ضمنی → صریح)	تبدیل دانش شخصی به دانش عینی و قابل انتقال	مناظره‌های بین فرهنگی تألیف رساله‌ها	مستندسازی دانش ناب دینی، عینیت بخشیدن به مفاهیم پیچیده
۳	ترکیب (صریح → صریح)	تلفیق و بازآرایی دانش موجود برای خلق دانش جدید	تلفیق دانش دینی با علوم دیگر، خلق نظام‌های میان‌رشته‌ای	تولید پارادایم‌های جدید دانشی، یکپارچه‌سازی معرفت
۴	درونی سازی (صریح → ضمنی)	تبدیل دانش عینی به دانش شخصی از طریق عمل و تجربه	تحول وجودی شاگردان تمرین عملی در موقعیت واقعی	تبدیل دانش به حکمت پرورش عالمان حکیم

جدول ۱: تطبیق فرایندهای تبدیل دانش در مدل نوناکا و تاکوچی با سیره علمی و فرهنگی امام رضا علیه السلام

این تحول وجودی، پاسخی بنیادین به یکی از چالش‌های همیشگی مدیریت دانش، یعنی «شکاف بین دانش و عمل» است. در مدل رضوی، دانشی ارزشمند تلقی می‌شود که به عمل بینجامد و عمل نیز، عملی است که از عمق معرفت و درونی‌سازی سرچشمه گرفته

باشد. بنابراین، درونی‌سازی در سیره امام رضا علیه‌السلام، یک فرایند مکانیکی برای جذب اطلاعات نبود، بلکه یک «سفر تحول‌آفرین» بود که در آن، دانش صریح و نظری، از مجرای الگوسازی، تمرین عملی و ایجاد ارتباط معنادار، به سرمایه‌ای ضمنی، پایدار و عمل‌ساز در وجود شاگردان تبدیل می‌گردید و در نهایت، به تولد «حکمت» به عنوان عالی‌ترین سطح دانش منجر می‌شد.

۵-۵. فراسوی مدل نوناکا: مرحله «وحی به ضمنی» و تسلط فرافرهنگی

اگرچه اقدامات امام رضا علیه‌السلام در چارچوب مدل نوناکا و تاکوچی به خوبی قابل تحلیل است، اما بررسی سیره ایشان نشان می‌دهد که مدل مذکور، قادر به تبیین تمامی ابعاد خلق و تبدیل دانش در این سیره نیست. دو مؤلفه بنیادین «تسلط فرافرهنگی» و «منشأ وحیانی دانش»، افقی فراتر از مدل‌های متعارف مدیریت دانش را می‌گشایند و الگویی متعالی را ارائه می‌دهند.

۱-۵-۵. تسلط فرافرهنگی: گذر از مانع زبانی به مثابه راهبرد دانشی

تسلط اعجاب‌انگیز امام رضا علیه‌السلام بر زبان‌ها و فرهنگ‌های مختلف، فراتر از یک مهارت ارتباطی صرف، یک «راهبرد استراتژیک مدیریت دانش» بود. این توانایی، امکان دسترسی بی‌واسطه به مخازن دانش هر تمدن و انتقال دقیق و بدون تحریف مفاهیم را فراهم می‌ساخت. هنگامی که امام علیه‌السلام با دانشمندان یهودی به زبان عبری یا با فیلسوفان یونانی به زبان یونانی گفتگو می‌کردند، تنها بر موانع زبانی غلبه نمی‌کردند، بلکه به دالان‌های معرفتی و چارچوب‌های ذهنی آن فرهنگ‌ها وارد می‌شدند. این «چندزبانی معرفتی»، امکان یک ترجمه بینافرهنگی عمیق را میسر می‌ساخت؛ ترجمه‌ای که در آن، نه تنها واژگان، بلکه استعاره‌ها، مفاهیم بنیادین و الگوهای استدلال نیز به درستی منتقل و در نظام دانش اسلامی بازتعریف می‌شد. بنابراین، تسلط فرافرهنگی امام، ابزاری برای «خلق پل‌های دانشی» بین تمدن‌ها بود که دانش را از انزوای فرهنگی خارج کرده و آن را در یک گفتمان جهانی قرار می‌داد. به گونه‌ای که نقل شده است اباصت خود از این تسلط امام به زبان‌های مختلف شگفت‌زده می‌شود و این تعجب خود را به امام اظهار می‌نماید و امام علیه‌السلام در پاسخ می‌فرماید: «من حجت خدا بر مردم هستم. چگونه می‌شود چنین فردی زبان آن‌ها را درک نکند؟ مگر نشنیده‌ای که امیرمؤمنان علی علیه‌السلام فرمود: و فصل الخطاب چیزی نیست جزء آشنایی با زبان دیگر» (عطاردی قوجانی، ۱۴۱۳، ج ۱، ص ۱۹۲).

۲-۵-۵. مرحله «وحی به ضمنی»: منشأ فراحی دانش رضوی

مهم‌ترین تمایز سیره رضوی، خاستگاه دانش ایشان است. مدل نوناکا، چرخه دانش را با «دانش ضمنی» افراد عادی آغاز می‌کند؛ اما دانش امام رضا علیه السلام تنها برآمده از تجربیات زیسته و تعاملات اجتماعی نبود بلکه ریشه در منبع لایزال وحی داشت. در پاسخ به پرسش درباره آگاهی از آینده، امام علیه السلام می‌فرماید: «ما از حضرت رسول صلی الله علیه و آله علم و آگاهی به آینده را فرا گرفتیم و این علم را از یکدیگر به ارث می‌بریم. خداوند متعال ما را با روح مقدس خود مؤید ساخته است... آن روح پرتو از نوری است که بین ما و خداوند افکنده شده است» (ابن بابویه، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۴۸۱-۴۸۰). این بیان، به وضوح وجود یک «مرحله پیشادانشی» یا «وحی به ضمنی» را نشان می‌دهد. در این مرحله، دانشی ناب و نامخلوط، مستقیماً از منبع الهی به قلب معصوم افاضه می‌گردد و به مثابه سرمایه‌ای ضمنی و عمیق، مبنای همه فرایندهای بعدی تبدیل دانش (اجتماعی سازی، بیرونی سازی، ترکیب و درونی سازی) قرار می‌گیرد. این دانش برخاسته از «روح القدس»، همان جوهر نوری است که در روایات به آن اشاره شده و مایه تمایز کیفی علم ائمه اطهار علیهم السلام است.

۳-۵-۵. تلفیق دو مؤلفه: شکل‌گیری یک الگوی جامع

این دو مؤلفه در عمل، یکدیگر را تکمیل و تقویت می‌کردند. منشأ حیانی دانش، به امام علیه السلام بینشی می‌بخشید که در پرتو آن، می‌توانستند دانش موجود در فرهنگ‌های مختلف را نه تنها بفهمند، بلکه نقد، پالایش و در یک دستگاه معرفتی یکپارچه تلفیق کنند. از سوی دیگر، تسلط فرافرهنگی، ابزار عملیاتی کردن این دانش ناب در گستره‌ای جهانی بود. این تلفیق، منجر به شکل‌گیری یک «اکوسیستم دانشی متعالی» می‌شد که در آن، دانش از فرازی فرابشری سرچشمه می‌گرفت و در افقی جهانی و با استفاده از ابزارهای متناسب با هر فرهنگ، به جریان می‌افتاد و تحول‌آفرین می‌شد.

بنابراین، می‌توان ادعا کرد که سیره امام رضا علیه السلام، مدل نوناکا را نه تنها تأیید، بلکه با افزودن دو بعد «تسلط فرافرهنگی» و به ویژه «مرحله وحی به ضمنی»، آن را تعالی می‌بخشد. این امر، الگویی حکمت‌بنیان و بومی از مدیریت دانش ارائه می‌دهد که در آن، دانش زمینی در پرتو دانش و حیانی معنادار می‌شود و مدیریت دانش، از یک فرایند سازمانی صرف، به یک رسالت تمدن‌ساز ارتقا می‌یابد.

الگوی پیشنهادی مدیریت دانش رضوی و دلالت‌های آن برای سازمان‌های معاصر			
ردیف	مؤلفه الگوی رضوی	شرح	دلالت برای سازمان‌های امروزی
۱	منبع دانش	دانش برخاسته از «وحی به ضمنی» و تلفیق عقلانیت و وحی	لزوم توجه به مبانی ارزشی و معنوی در تولید و مدیریت دانش
۲	تسلط فرافرهنگی	تسلط بر زبان‌ها و فرهنگ‌های مختلف برای انتقال دقیق دانش	ضرورت بین‌المللی‌سازی و تعامل با فرهنگ‌های دیگر در سازمان‌های دانش‌بنیان
۳	تبدیل دانش به حکمت	درونی‌سازی عمیق و تحول وجودی یادگیرنده	توجه به پرورش نیروی انسانی حکیم به جای تخصص‌گرایی محض
۴	رهبری دانش محور	امام به عنوان الگوی زنده و راهبر دانش	نقش مدیر به عنوان مربی و الگوی یادگیری مستمر
۵	شبکه‌سازی علمی	تشکیل حوزه‌های علمی و تربیت شاگردان	ایجاد جوامع علمی و شبکه‌های دانشی در سازمان

جدول ۲: الگوی پیشنهادی مدیریت دانش رضوی و دلالت‌های آن برای سازمان‌های معاصر

۶. نتیجه‌گیری

این پژوهش با واکاوی سیره علمی و فرهنگی امام رضا علیه السلام در چارچوب مدل نوناکا و تاکوچی نشان داد که اقدامات ایشان نه تنها با فرایندهای چهارگانه این مدل همخوانی کامل دارد، بلکه از لحاظ عمق مفهومی و گسترده کاربردی، آن را در می‌نوردد و تعالی می‌بخشد. یافته‌ها مؤید آن است که تشکیل حوزه‌های علمی و تربیت شاگردان، نمونه‌ای از تعالی اجتماعی‌سازی؛ مناظرات و تألیف رساله‌ها، تجلی بیرونی‌سازی دانش ناب دینی؛ تلفیق معارف مختلف و خلق نظام‌های میان‌رشته‌ای، نماد فرایند ترکیب؛ و تحول وجودی شاگردان، غایت فرایند درونی‌سازی بود. با این حال، آنچه سیره رضوی را از مدل متعارف متمایز می‌سازد، خاستگاه فراحسی و غایت تعالی آن است. مدل نوناکا چرخه دانش را با دانش ضمنی افراد عادی آغاز می‌کند، در حالی که نقطه آغاز مدیریت دانش در سیره امام رضا علیه السلام، «مرحله وحی به ضمنی» است؛ یعنی افاضه دانش از سرچشمه وحی به قلب

معصوم که همه فرایندهای بعدی بر این پایه استوار می‌گردد. افزون بر این، تسلط فرافرهنگی امام، گذر از مانع‌زبانی را به یک راهبرد دانشی برای ایجاد پل‌های معرفتی بین تمدن‌ها تبدیل کرده بود. غایت این مسیر نیز نه تنها تولید و انتقال اطلاعات، بلکه «تبدیل دانش به حکمت» و ایجاد «تحول وجودی» در متریان بود.

بر این اساس، می‌توان الگوی پیشنهادی «مدیریت دانش رضوی» را در سه محور اصلی ترسیم نمود: **نخست**، «اصول بنیادین» شامل خدامحوری به عنوان غایت، تلفیق عقلانیت و وحیانیت به عنوان روش، و حکمت‌گرایی به عنوان نتیجه. **دوم**، «فرایندهای توسعه‌یافته» که فرایندهای چهارگانه نوناکا را با افزودن مرحله پیشادانشی «دریافت از منبع وحی» و تأکید بر «تبدیل دانش به حکمت» در مرحله درونی‌سازی تکمیل می‌کند. **سوم**، «سازه‌های تسهیل‌گر» که شامل رهبری عالم حکیم، تشکیل اجتماعات علمی پویا و بهره‌گیری از ابزارهای ارتباطی فرافرهنگی می‌شود.

این الگو پیامدها متعددی برای نهادهای علمی و مدیریتی معاصر دارد. برای نهادهای آموزشی، بر ضرورت تلفیق آموزش رسمی با پرورش اخلاق علمی و ایجاد فضای همزیستی استاد-شاگردی برای انتقال دانش ضمنی تأکید می‌کند. برای سازمان‌ها، الگویی از رهبری دانش‌محور را ارائه می‌نماید که در آن مدیر، نه تنها ناظر بر فرایندها، که الگویی برای یادگیری مستمر و تزکیه است. عالی‌ترین دستاورد عملی این الگو، پاسخگویی به «شکاف دانش و عمل» از طریق تمرکز بر درونی‌سازی تحول‌آفرین و تبدیل دانش به رفتار در سطوح فردی و سازمانی است.

برای پژوهش‌های آتی، پیشنهاد می‌گردد این الگو در سازمان‌های مختلف بومی‌سازی و کارآمدی آن مورد سنجش تجربی قرار گیرد. همچنین، واکاوی سیره دیگر ائمه معصومین علیهم‌السلام با این چارچوب می‌تواند به تکمیل نظریه مدیریت دانش اسلامی بینجامد. تحقیقات میان‌رشته‌ای برای طراحی مدل‌های عملیاتی مبتنی بر یافته‌های این پژوهش، گام بعدی در مسیر تبدیل این الگوی نظری به ابزاری برای پیشرفت تمدن اسلامی خواهد بود.

منابع و مآخذ

- قرآن کریم، (۱۳۸۹ش)، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر، قم، علی ابن ابی طالب علیه السلام.
- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۶۱ش)، معانی الاخبار، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۷۲ش)، عیون أخبار الرضا علیه السلام، تهران، صدوق.
- امام علی بن موسی الرضا علیه السلام، (۱۳۹۰ش)، امام علی بن موسی الرضا علیه السلام: زندگانی و سیره، سخنان و آموزه‌ها، مشهد و حریم رضوی، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- باقرزاده، اصغر و همکاران، (۱۳۹۸ش)، نظریه مدیریت دانش اسلامی؛ تبیین مبانی و اصول، تحقیقات بنیادین علوم انسانی، (۲)۵، ۱۵۰-۱۱۷.
- بحرانی، عبد الله، (۱۳۷۵ش)، عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآیات و الأخبار و الأقوال، قم، الامام المهدي علیه السلام.
- بخردی نسب، وحید، (۱۳۹۹ش)، مدیریت دانش از منظر دین مبین اسلام با استفاده از روش تحلیل محتوا با تأکید بر آیات قرآن کریم، رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، (۱)۱، ۲۶-۱.
- برهان، محمد حسین بن خلف، (۱۳۸۰ش)، فرهنگ فارسی برهان قاطع، تهران، نیما.
- حاجی اسماعیلی، مجید و حاجی ملامیرزایی، حمید، (۱۳۹۹ش)، ارائه الگوی مدیریت دانش در نظام ارزشی اسلام و مقایسه تطبیقی آن با سایر الگوهای رایج، مدیریت دانش سازمانی، (۴)۳، ۱۰۰-۷۱.
- حسینقلی زاده، رضوان، (۱۳۸۷ش)، نقشه مفهومی مدیریت دانش: استراتژی تبدیل دانش فردی به دانش سازمانی، تدبیر، (۱۹۵)، ۱۹-۱۴.
- حسینی بیجی کلا، اسماعیل، (۱۳۹۷ش)، بررسی تاریخی تعالیم کلامی امام رضا علیه السلام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه معارف اسلامی.
- حقیقی فرد، محمد، (۱۴۰۳ش)، مدل نانوکا و تاکوچی و نقش آن بر موفقیت سازمان، مدیریت دانش و نوآوری دانا، (۳۲)، ۴۳-۳۲.
- حیدری، حبیب الله، (۱۳۹۹ش)، بررسی چگونگی روابط علمی و فرهنگی شیعیان با امام رضا علیه السلام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مجتمع عالی تاریخ، سیره و تمدن اسلامی.
- خاکپور، عباس، (۱۳۹۳ش)، مدیریت دانش سازمانی، تهران، آثار فکر.
- خوئی، ابوالقاسم، (۱۴۱۰ق)، معجم الرجال الحدیث و تفصیل طبقات الرواه، قم، آثار الشیعه.
- دلبری، سمیرا و هویدا، رضا، (۱۳۹۴ش)، تبیین اهمیت تسهیم دانش در آموزه‌های اسلامی، همایش بین‌المللی مدیریت و فرهنگ توسعه.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۲ق)، مفردات ألفاظ القرآن، بیروت، دارالشامیه.

- رزاقی کوچک سرائی، شعبان علی (۱۳۹۰ش)، **قدیس خراسان**، مشهد، والعصر.
- رضازاده کهنکی، فریبا، (۱۳۹۷ش)، **الگوی کاربردی مناظره**، مشهد، به نشر.
- صدری، زهرا، (۱۴۰۴ش)، **روزکردهای انتقال دانش از سقراط، افلاطون، و ارسطو تا استراتژی های تبدیل دانش نوناکا و تاکوچی**، مدیریت دانش و نوآوری دانا، (۳۷)، ۲۱-۱۳.
- صفار، محمد بن حسن، (۱۴۰۴ق)، **بصائر الدرجات فی فضائل آل محمد صلی الله علیه وآله**، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
- طبرسی، فضل بن حسن، (۱۴۱۷ق)، **إعلام الوری بأعلام الهدی**، قم، آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث.
- عطاردی قوچانی، عزیزالله، (۱۴۱۳ق)، **مسند الإمام الرضا علیه السلام**، بیروت، دارالصفوه.
- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، (۱۴۰۶ق)، **الوافی**، اصفهان، مکتبه الإمام أميرالمؤمنین علی علیه السلام.
- قاسمی، محمدعلی و همکاران، (۱۴۰۱ش)، **بررسی تحلیلی روایات تفسیری امام رضا علیه السلام**، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
- قاهره باتیستوتی، اسوالدو و بورک، دومینیک، (۱۴۰۰ش)، **تبدیل دانش ضمنی به دانش صریح**، مترجم: مریم رجبزاده، مطالعات و پژوهش های اداری، (۱۰)، ۵۵-۳۴.
- قطب الدین راوندی، سعید بن هبه الله، (۱۴۰۹ق)، **الخراج و الجرائح**، قم، مؤسسه امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.
- لیبویتیز، جی، (۱۳۹۱ش)، **مدیریت دانش: آموزه‌هایی از مهندسی دانش**، مترجم: محمد حسن زاده، تهران، کتابدار.
- مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳ق)، **بحار الأنوار: الجامعه لدرر أخبار الأئمة الأطهار**، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
- محمدی ری شهری، محمد، (۱۳۸۲ش)، **علم و حکمت در قرآن و حدیث**، مترجم: عبدالهادی مسعودی، قم، دارالحدیث.
- مصلائی پوریزدی، عباس و دیمه کار گراب، محسن، (۱۳۸۹ش)، **گونه‌شناسی روایات تفسیری امام رضا علیه السلام**، (۳)۲، ۶۶-۳۶.
- منطقی، محسن و اکبری، ظاهر، (۱۳۹۲ش)، **مدیریت دانش با الهام از منابع اسلامی**، اسلام و پژوهش های مدیریتی، (۱)۳، ۷۶-۵۹.
- موسی خانی، محمد و همکاران، (۱۳۹۲ش)، **مدیریت دانش دینی (دین بنیان): طرح مسئله «مدیریت دانش» در «تمدن دینی»**، اسلام و مدیریت، (۲)، ۴۲-۷.
- موفق، حسن و همکاران، (۱۳۹۹ش)، **ارائه نظریه مدیریت دانش ایرانی اسلامی با راهبرد نظریه پردازی داده بنیاد**، مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، (۱)۸، ۱۹۴-۱۷۵.
- میرحسینی، یحیی و کریمی، محمود (۱۳۹۲ش)، **روش های رویارویی امام رضا علیه السلام با پیروان**

References

- The Holy Quran. (2010). Translation by Nasser Makarem Shirazi. Qom: Ali Ibn Abi Talib (A.S.) Publications.
- Al-Khoei, Abul-Qāsim. (1989). *Mu‘jam Rijāl al-Ḥadīth wa Tafṣīl Ṭabaqāt al-Ru-wāt*. Qom: Athar al-Shi‘ah.
- Aṭṭārđi Qoochani, ‘Azīzullāh. (1992). *Musnad al-Imām Reza (A.S.)*. Beirut: Dar al-Şafwah.
- Bagherzadeh, A., et al. (2019). Islamic Knowledge Management Theory: Explaining Foundations and Principles. *Fundamental Research in Humanities*, 5(2), 117-150.
- Baḥrānī, ‘Abd Allāh. (1996). *‘Awālim al-‘Ulūm wa al-Ma‘ārif wa al-Aḥwāl min al-Āyāt wa al-Akhbār wa al-Aqwāl*. Qom: Al-Imam Al-Mahdi (A.S.).
- Bakhordī-Nasab, V. (2020). Knowledge Management from the Perspective of the Religion of Islam Using Content Analysis Method with Emphasis on the Verses of the Holy Quran. *New Approaches to Jihadi Management and Islamic Governance*, 1(1), 1-26.
- Burhān, Muḥammad Ḥusayn ibn Khalaf. (2001). *Farhang-e Fārsī-i Burhān-i Qāṭi‘*. Tehran: Nima.
- Cairo Baptitotti, O., & Burke, D. (2021). Converting Tacit Knowledge to Explicit Knowledge. Translator: Rajabzadeh, M. *Administrative Studies and Research*, (10), 34-55.
- Delbori, S., & Hovaida, R. (2015). Explaining the Importance of Knowledge Sharing in Islamic Teachings. *International Conference on Management and Culture of Development*.
- Fayḍ al-Kāshānī, Muḥammad ibn Shāh Murtaḍā. (1986). *Al-Wāfi*. Isfahan: Maktabat al-Imam Amir al-Mu‘minin ‘Alī (A.S.).
- HaghighiFard, M. (2024). The Nonaka and Takeuchi Model and its Role on Organizational Success. *Dana Knowledge and Innovation*, (32), 32-43.
- Haji Esmaeili, M., & Haji Molla Mirzaei, H. (2020). Presenting a Knowledge Management Model in the Islamic Value System and its Comparative Comparison with Other Common Models. *Organizational Knowledge Management*, 3(4), 71-100.
- Hedayat, Reza Qoli Khan. (1871). *Farhang-i Anjuman Ārā-yi Nāşirī*. Tehran: Islamiyah.
- Heidari, H. (2020). Investigating the Nature of Scientific and Cultural Relations

- of Shiites with Imam Reza (A.S.). Master's Thesis, Higher Complex of Islamic History, Biography and Civilization.
- Hosseingholizadeh, R. (2008). Conceptual Map of Knowledge Management: Strategy for Converting Individual Knowledge to Organizational Knowledge. *Tadbir*, (195), 14-19.
- Hosseini Bijikola, E. (2018). A Historical Study of the Theological Teachings of Imam Reza (A.S.). Master's Thesis, Department of Islamic Studies, Ma'aref Islamic University.
- Ibn Bābawayh, Muḥammad ibn 'Alī. (1982). *Ma'ānī al-Akḥbār*. Qom: Jami'eh Modarresin of Hawzeh Elmiyyeh of Qom.
- Ibn Bābawayh, Muḥammad ibn 'Alī. (1993). *'Uyūn Akḥbār Reza (A.S.)*. Tehran: Saduq.
- Imām 'Alī ibn Mūsā Reza (A.S.). (2011). *Imam Ali ibn Musa al-Reza (A.S.): Life and Conduct, Sayings and Teachings*. Mashhad and Haram Razavi: Islamic Research Foundation.
- Khakpour, A. (2014). *Organizational Knowledge Management*. Tehran: Asar-e Fekr.
- Liebowitz, J. (2012). *Knowledge Management: Lessons from Knowledge Engineering*. Translator: Mohammad Hassan Zadeh. Tehran: Ketabdar.
- Majlisī, Muḥammad Bāqir. (1983). *Bihār al-Anwār: Al-Jāmi'ah li-Durar Akḥbār al-A'imma al-Aṭḥār*. Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī.
- Manteghi, M., & Akbari, Z. (2013). Knowledge Management Inspired by Islamic Sources. *Islam and Management Research*, 3(1), 59-76.
- Mir Hosseini, Y., & Karimi, M. (2013). Methods of Imam Reza's (A.S.) Confrontation with Followers of Religions, Islamic Sects and Schools of Thought. *Culture-Communication Studies*, 14(23), [Page range missing from source].
- Mosalai Pour Yazdi, A., & Dimeh Kargar Ab, M. (2010). Typology of the Exegetical Narrations of Imam Reza (A.S.). [Journal Name], 2(3), 36-66.
- Mousa Khani, M., et al. (2013). Religious-Based Knowledge Management: Proposing the Issue of "Knowledge Management" in "Religious Civilization". *Islam and Management*, (2), 7-42.
- Movaffaq, H., et al. (2020). Presenting an Iranian-Islamic Knowledge Management Theory Using Grounded Theory Strategy. *Scientific Quarterly of Studies in Islamic-Iranian Progress Model*, 8(1), 175-194.
- Muḥammadī Rīshahrī, Muḥammad. (2003). *Knowledge and Wisdom in the Quran*

- and Hadith. Translator: ‘Abd al-Hādī Mas‘ūdī. Qom: Dar al-Hadith.
- Nafīsī, ‘Alī Akbar. (1964). *Farhang-e Nafīsī*. Tehran: Khayyam.
- Nonaka, Ikujiro, & Takeuchi, Hirotaka. (1995). *The Knowledge Creating Company*. New York, NY: Oxford University Press.
- Qasemi, M. A. (2022). *An Analytical Study of the Exegetical Narrations of Imam Reza (A.S.)*. Mashhad: Razavi University of Islamic Sciences.
- Qutb al-Dīn al-Rāwandī, Sa‘īd ibn Hibat Allāh. (1988). *Al-Kharā‘ij wa al-Jarā’ih*. Qom: Imam Mahdi (A.J.) Institute.
- Rāghib al-Iṣfahānī, al-Ḥusayn ibn Muḥammad. (1992). *Mufradāt Alfāz al-Qur’ān*. Beirut: Dar al-Shamīyah.
- Rezaqi Koocheksaraei, S. A. (2011). *The Saint of Khorasan*. Mashhad: Al-Asr.
- Rezazadeh Kohanki, F. (2018). *A Practical Model of Debate*. Mashhad: Be’nasher.
- Sadri, Z. (2025). The Trajectory of Knowledge Transfer from Socrates, Plato, and Aristotle to the Knowledge Conversion Strategies of Nonaka and Takeuchi. *Dana Knowledge and Innovation*, (37), 13-21.
- Ṣaffār, Muḥammad ibn al-Ḥasan. (1984). *Baṣā’ir al-Darajāt fī Faḍā’il Āl Muḥammad (Ṣallā Allāhu ‘Alayhī wa Ālih)*. Qom: Ayatollah Mar’ashi Najafi Library.
- Ṭabrisī, Faḍl ibn al-Ḥasan. (1996). *I’lām al-Warā bi-A’lām al-Hudā*. Qom: Āl al-Bayt (A.S.) li-Iḥyā’ al-Turāth.
- Yari Gar Rooh, H. (2001). A History of Knowledge Management. *Knowledge Management Development*, (49), 37-38.